

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Сокурєнко Олени Анатоліївни на дисертаційне дослідження Іркабаєва Олександра Анатолійовича на тему «Адміністративно-правовий механізм здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України», подане до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Наявність боєздатних і водночас демократично підконтрольних Збройних Сил є однією з основних запорук існування суверенної правової держави. При цьому на Збройні Сили України покладено виконання конституційної функції оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, що триває з 24 лютого 2022 року, виконання цієї функції набуло екзистенційного значення для української державності, а обсяг ресурсів, які суспільство спрямовує на оборону, став безпрецедентним: оборонні видатки перевищують 25 відсотків зведеного бюджету України. Військо, діяльність якого не охоплена дієвими механізмами контролю, ризикує зіткнутися з неефективним використанням оборонних ресурсів, корупційними зловживаннями та порушеннями прав військовослужбовців, що у сукупності підриває обороноздатність держави, довіру суспільства до Збройних Сил і довіру міжнародних партнерів, від яких значною мірою залежить ресурсне забезпечення оборони.

Слід констатувати, що чинне регулювання контрольної діяльності у військовій сфері формувалося історично нашарувано, без єдиного концептуального задуму: базові закони «Про оборону України» та «Про Збройні Сили України» ухвалено ще на початку 1990-х років, рамковий Закон «Про національну безпеку України» — у 2018 році, а найновіші інституційні акти — вже в умовах повномасштабної війни. Наслідком є фрагментарність регулювання, темпоральні розриви між запровадженням нових інститутів та формуванням їх підзаконної бази, колізії між актами різної юридичної сили. Водночас досліджуваний період позначився інтенсивними інституційними трансформаціями: у 2025 році запроваджено інститут генерального інспектора Міністерства оборони, реалізовано

корпусну реформу Збройних Сил України, з 1 січня 2026 року розпочала роботу єдина закупівельна агенція — Державний оператор тилу, а ухвалення Закону України від 17 вересня 2025 року № 4603-IX «Про Військового омбудсмана» відкрило принципово новий етап у розвитку інституційної архітектури захисту прав військовослужбовців. Кожна з цих новацій породжує нові контрольні правовідносини, які потребують невідкладного наукового осмислення.

Додаткової гостроти проблематиці надає європейський та євроатлантичний вектор розвитку держави: отримання Україною статусу країни-кандидата на членство в Європейському Союзі та активізація переговорного процесу щодо вступу до Організації Північноатлантичного договору сформували зобов'язання щодо гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, включно з адаптацією правового доробку Європейського Союзу у сфері публічних і оборонних закупівель, імплементацією стандартів Альянсу (станом на 2024 рік імплементовано понад 324 таких стандарти) та участю у програмі Альянсу з розбудови доброчесності, до якої Україна долучилася ще у 2008 році. Саме на розв'язання завдання комплексного теоретико-правового забезпечення цих процесів і спрямоване дисертаційне дослідження Іркабаєва О. А., що свідчить про його актуальність, практичну значимість і науково-теоретичну цінність.

Гостроту проблематики яскраво ілюструє й правозастосовна статистика: лише за 2023 рік до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду надійшло понад 4 700 позовних заяв за участю військовослужбовців, що принципово відрізняється від показників мирного часу і засвідчує безпрецедентний масштаб правових конфліктів у досліджуваній сфері. Водночас у сучасних умовах склалася парадоксальна ситуація: з одного боку, держава змушена оперативно реагувати на виклики війни, що об'єктивно вимагає гнучкого правового регулювання; з іншого боку, надзвичайний обсяг оборонних видатків, потужний міжнародний компонент військової допомоги та висока суспільна увага до сектору оборони актуалізують потребу в дієвих механізмах контрольної діяльності. Знаходження оптимального балансу між цими різноспрямованими вимогами становить одне з найскладніших завдань поточного етапу розвитку

адміністративно-правового регулювання, і саме на його розв'язання спрямована рецензована робота.

При цьому, незважаючи на високу актуальність проблематики, у вітчизняній адміністративно-правовій науці до появи рецензованої роботи бракувало комплексного дослідження, яке враховувало б реалії повномасштабної війни, інституційні новації 2022–2026 років, сучасну судову практику та актуальний міжнародний досвід: наявні напрацювання стосувалися або загальних засад демократичного цивільного контролю, або окремих аспектів правового статусу військовослужбовців, тоді як цілісна концепція адміністративно-правового механізму контролю саме за діяльністю Збройних Сил України в її сучасному стані залишалася несформованою. Розробка та впровадження інституційних реформ у секторі оборони об'єктивно неможливі без відповідного наукового забезпечення, яке слід розглядати як їх органічну складову і обов'язковий етап.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій автора засвідчує логічність структури дослідження, що надало можливість дисертанту визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему. У роботі використано сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання — діалектичний, історичний, методи аналізу і синтезу, формально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, статистичний методи та метод правового моделювання, — які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження.

Дисертант проаналізував значну кількість джерел (166 найменувань), ґрунтовно вивчив роботи інших науковців, що надало можливість розв'язати наукове завдання, сформулювати пропозиції та рекомендації з удосконалення адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України. Обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків забезпечена емпіричними даними, а саме: рішеннями Конституційного Суду України та правовими позиціями Верховного Суду 2022–2026 років; інституційними документами Міністерства оборони України, включно з Антикорупційною програмою на 2025–2026 роки; статистичними даними щодо

оборонних видатків та судових спорів за участю військовослужбовців; документами міжнародних організацій. Результати наукового дослідження викладено у наукових публікаціях здобувача — статтях у фахових виданнях України та тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Викладене дає підстави стверджувати, що дисертація Іркабаєва О. А. «Адміністративно-правовий механізм здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України» виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація Іркабаєва О. А. є першим у вітчизняній адміністративно-правовій науці комплексним системним дослідженням адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України в умовах повномасштабної війни і євроатлантичної інтеграції. У результаті проведеного дослідження обґрунтовано низку концептуальних теоретичних та практичних положень, наукових висновків, узагальнень та пропозицій, що відповідають змістовним ознакам наукової новизни.

Зокрема, уперше запропоновано системну авторську концепцію адміністративно-правового механізму контролю за діяльністю Збройних Сил України, що поєднує загальнотеоретичне обґрунтування з конкретними рекомендаціями щодо реформування механізму в умовах воєнного стану; комплексно проаналізовано трансформації механізму у 2022–2026 роках, включно з інституційними новаціями цього періоду; обґрунтовано модель інституційного розгортання Військового омбудсмана відповідно до Закону № 4603-IX з адаптацією німецького досвіду інституту Уповноваженого Бундестагу у справах збройних сил, скандинавських аналогів та рекомендацій Женевського центру з демократичного контролю над збройними силами; запропоновано класифікацію функцій контрольного механізму у складі восьми взаємопов'язаних функцій як цілісної системи.

Також удосконалено понятійно-категоріальний апарат у частині розмежування контролю і нагляду у військовій сфері, дворівневої природи механізму та концепції «громадянина в уніформі» в українському правовому контексті; концептуалізацію мети механізму як ієрархічно структурованої системи

із шести взаємопов'язаних вимірів — стратегічного, інституційно-управлінського, правозахисного, антикорупційного, євроатлантично-інтеграційного та виміру стійкості; систематику форм державного контролю за шістьма критеріями; класифікацію суб'єктно-інституційної архітектури механізму у складі семи категорій суб'єктів. Дістали подальшого розвитку положення про роль конституційного судового контролю у захисті прав військовослужбовців, про адаптацію адміністративно-процесуального законодавства до реалій воєнного стану, про значення стандартів Альянсу і програми з розбудови доброчесності для національної правової реформи, про специфіку реалізації європейських стандартів захисту прав військовослужбовців, а також про особливості громадського контролю над сектором безпеки і оборони в умовах воєнного стану. Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження. Основні наукові положення дисертації з достатньою повнотою викладені в опублікованих працях здобувача.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи Іркабаєва О. А. не викликає суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформовано відповідно до отриманих результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження. Особливо слід відзначити, що порівняльно-правовий аналіз здійснено за принципами контекстуальності, функціональності, критичної рецепції та системності, що дозволило автору уникнути механічного перенесення зарубіжних інститутів без належної національної адаптації. Обґрунтованість результатів також забезпечена послідовною верифікацією теоретичних узагальнень актуальним емпіричним матеріалом: показовим є простеження прецедентного впливу Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 на подальшу практику Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, а також використання статистики судових спорів за участю військовослужбовців (понад 4 700 позовних заяв, що надійшли до касаційної інстанції лише за 2023 рік). Отже,

результати дисертаційного дослідження, які винесено на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки коректному використанню різноманітних методів пізнання та ґрунтовної емпіричної бази. Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Об'єктом дослідження визначено суспільні відносини, що виникають у сфері функціонування Збройних Сил України та реалізації контролю за їхньою діяльністю; предметом — адміністративно-правовий механізм здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, його теоретичні, нормативні, інституційні та процедурні складові у мирний та особливий період. Дев'ять дослідницьких завдань логічно кореспондують дев'яти підрозділам роботи, що засвідчує продуманість архітектури дослідження. Завдання наукового пошуку виконано, мети роботи досягнуто. Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував компетенції, необхідні для рівня доктора філософії.

Про методологічну культуру здобувача свідчить і чітка прив'язка методів до конкретних дослідницьких завдань: діалектичний метод пронизує всю структуру дисертації і застосований для розуміння розвитку механізму контролю в його суперечливих та взаємопов'язаних аспектах; історичний метод — для аналізу еволюції механізму у трансформаціях періоду 2014–2026 років; формально-юридичний — для тлумачення норм Конституції України, законів і підзаконних актів (підрозділ 1.4); системно-структурний — для побудови суб'єктно-інституційної архітектури (підрозділи 1.2, 1.3); порівняльно-правовий — для зіставлення українського досвіду з європейськими моделями (підрозділ 3.1); статистичний — для роботи з даними про оборонні видатки і судові спори (підрозділи 1.1, 2.2); метод правового моделювання — для конструювання пропозицій щодо вдосконалення механізму (підрозділ 3.2).

Окремо відзначу мову і стиль роботи: дисертація написана науковим стилем, юридично і літературно грамотною українською мовою; складні теоретичні конструкції подано ясно і послідовно, без зайвих ускладнень; терміносистема вживається уніфіковано впродовж усього тексту. Наукові положення, висновки та рекомендації викладені стисло, точно і зрозуміло, що забезпечує легкість і доступність їх сприйняття та відповідає вимогам, які висуваються до кваліфікаційних наукових праць.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації може бути використано у: правотворчій діяльності — під час імплементації Закону України «Про Військового омбудсмана», розробки нормативного регулювання інституту генерального інспектора Міністерства оборони, обґрунтування змін і доповнень до Закону України «Про національну безпеку України» та кодифікації військового законодавства; правозастосовній діяльності — у практиці адміністративних судів, Конституційного Суду України, Рахункової палати та спеціалізованих антикорупційних органів, а також у діяльності органів військового управління під час реалізації інституційно-організаційних реформ; науково-дослідницькій діяльності — під час подальшого наукового дослідження питань демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони; освітньому процесі — під час укладання навчальних посібників і підручників, викладання таких навчальних дисциплін, як «Адміністративне право», «Військове право», «Право національної безпеки», «Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони».

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Іркабаєва О. А. викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотації, вступ, три розділи, які охоплюють дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами. У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, схарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з

науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів.

У розділі 1 «Загальна характеристика адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України» дисертантом розкрито поняття та сутність контролю як функції держави у військовій сфері та проведено його розмежування з категорією нагляду: контроль передбачає можливість оперативного втручання у діяльність підконтрольного суб'єкта з оцінкою як законності, так і доцільності його рішень, тоді як нагляд обмежується перевіркою виключно законності. Обґрунтовано категорію пропорційності контрольного втручання як критерій правомірності контрольного заходу. Запропоновано авторську концептуалізацію мети механізму через шість взаємопов'язаних вимірів та класифікацію восьми його функцій, що утворюють завершений управлінський цикл. Систематизовано суб'єктно-інституційну архітектуру механізму у складі семи категорій суб'єктів — від суб'єктів конституційного рівня до інституцій громадянського суспільства — з урахуванням інституційних новацій 2022–2026 років. Проаналізовано нормативні засади механізму як ієрархічну систему джерел права — від статті 17 Конституції України до відомчих актів — та виявлено системні проблеми чинного регулювання.

У розділі 2 «Особливості адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України» здійснено систематизацію форм і методів державного контролю за шістьма критеріями та виокремлено двовекторну трансформацію форм контролю в умовах воєнного стану: обмежувальну, пов'язану зі звуженням відкритих форм з міркувань безпеки, та компенсаторно-технологічну, пов'язану з переходом до безперервного автоматизованого моніторингу на основі цифрових платформ, зокрема системи ситуаційної обізнаності «Дельта» та застосунку «Армія+». Розкрито специфіку судового контролю як механізму забезпечення законності: окреслено предмет судового контролю, типологію справ за участю військовослужбовців, проаналізовано Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 та правові позиції Верховного Суду

2024–2026 років, висвітлено механізм судового контролю за виконанням судових рішень за статтею 382 Кодексу адміністративного судочинства України. Проаналізовано особливості громадського контролю за діяльністю Збройних Сил України: запропоновано типологію його суб'єктів та виокремлено предметні сфери контролю з різним ступенем інформаційної доступності.

У розділі 3 «Напрями вдосконалення адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України» здійснено порівняльно-правовий аналіз провідних європейських моделей цивільного контролю над збройними силами — німецької, британської, польської, французької та скандинавських — а також міжнародних стандартів, зокрема Кодексу поведінки ОБСЄ стосовно військово-політичних аспектів безпеки 1994 року та Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи щодо прав людини військовослужбовців 2010 року. Сформульовано конкретні рекомендації щодо вдосконалення інституційно-організаційної складової українського механізму, центральною з яких є модель інституційного розгортання Військового омбудсмана з адаптацією німецького досвіду інституту Уповноваженого Бундестагу у справах збройних сил: незалежний статус, право військовослужбовця на безпосереднє звернення поза службовим шляхом з гарантіями від переслідування, повноваження інспектувати військові частини без попередження, публічна щорічна звітність перед парламентом, належне ресурсне забезпечення апарату. Запропоновано також опрацювати можливість запровадження в українському праві аналога німецького інституту довірених осіб на рівні підрозділів.

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано висновки, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію та високий рівень достовірності. Список використаних джерел охоплює 176 найменувань. Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Іркабаєва О. А. відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої розв'язують актуальне наукове завдання — комплексне теоретико-правове обґрунтування адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України та формулювання пропозицій щодо його вдосконалення.

Поза межами формального огляду розділів вважаю за необхідне окремо відзначити декілька змістовних сильних сторін рецензованої роботи.

По-перше, наскрізною ідеєю дисертації є теза про дуальну природу досліджуваного механізму, яка виявляється у поєднанні двох взаємодоповнювальних функцій: забезпечення демократичної підконтрольності Збройних Сил суспільству та цивільним органам державної влади, з одного боку, та гарантування здатності війська виконувати конституційну функцію оборони, з іншого. Інституційним втіленням цієї дуальності виступає дворівнева будова механізму: внутрішньовідомчий рівень, що забезпечує технологічну і дисциплінарну цілісність військового організму та оперує категоріями доцільності й бойової готовності, і зовнішній демократичний рівень, де домінують категорії законності та відповідності правам людини. Така аналітична рамка дозволяє авторові коректно розподіляти контрольні повноваження між рівнями та долати поширений у пострадянській доктрині однобічний акцент на владно-репресивній складовій контролю.

По-друге, високої оцінки заслуговує операціоналізація дисертантом концепції «громадянина в уніформі», що сформувалася у німецькій правовій думці повоєнного періоду в межах доктрини внутрішнього керівництва збройними силами. Автор не обмежується доктринальним відтворенням цієї концепції, а демонструє її практичну дієвість на матеріалі вітчизняної судової практики: саме крізь призму збереження військовослужбовцем повного обсягу конституційних прав, окрім прямо передбачених законом обмежень, у роботі аналізуються спори щодо проходження служби, соціальних виплат, відстрочок і переведень. Це надає правозахисному виміру механізму конкретного юридичного змісту і убезпечує його від декларативності.

По-третє, продуктивним є здійснений у підрозділі 2.1 поділ форм контролю на правові та неправові. До правових форм, що безпосередньо створюють, змінюють або припиняють правовідносини, автор відносить видання індивідуальних правових актів, ухвалення судових рішень, рішення органу конституційної юрисдикції, постанови та подання Рахункової палати, акти реагування Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; до

неправових — інспекції та перевірки як підготовчий етап, аналітичні звіти, наради, моніторинг, ведення баз даних, консультації з громадськістю. Цінність цього поділу полягає у демонстрації того, що організаційно-аналітичні дії, не породжуючи самостійних юридичних наслідків, утворюють фактичну основу для ухвалення правових актів, а отже, вимоги до їх якості мають безпосереднє юридичне значення.

По-четверте, науково чесним і збалансованим є здійснений у підрозділі 2.3 аналіз громадського контролю. Дисертант пропонує розгорнуту типологію суб'єктів такого контролю — від спеціалізованих антикорупційних інституцій та правозахисних організацій до журналістських розслідувальних платформ, експертних центрів, ветеранських об'єднань і волонтерських організацій — та осмислює складну дилему воєнного часу: між конструктивною критикою виявлених проблем як необхідною умовою їх розв'язання та ризиком використання неправдивої чи упередженої інформації як інструменту інформаційно-психологічних операцій противника. Автор аргументовано доводить, що відповіддю на цю дилему має бути не згортання громадського контролю, а підвищення стандартів верифікації інформації та розвиток правових каналів взаємодії інституцій громадянського суспільства з органами військового управління.

По-п'яте, самостійну цінність становить технологічний зріз дослідження. Дисертант фіксує зміну самої парадигми контрольної діяльності: перехід від періодичних інспекційних заходів до безперервного автоматизованого моніторингу на основі цифрових платформ — системи ситуаційної обізнаності «Дельта» та застосунку «Армія+», що забезпечує прямий зворотний зв'язок військовослужбовця з командуванням, — а також впровадження ризик-орієнтованого підходу, за якого контрольні ресурси концентруються на сферах з найвищою ймовірністю зловживань. Це спостереження має вагоме методологічне значення, оскільки окреслює напрям, у якому розвиватиметься контрольна діяльність у найближчій перспективі і який вимагатиме адекватного правового оформлення.

По-шосте, змістовним є опрацювання міжнародної складової дослідження. Окрім згаданих документів ОБСЄ та Ради Європи, дисертант докладно висвітлює значення програми Альянсу з розбудови доброчесності для формування прозорості в оборонному секторі та показує, як методичні напрацювання Женевського центру з демократичного контролю над збройними силами можуть бути використані під час інституційного розгортання Військового омбудсмена. Такий зріз перетворює євроатлантично-інтеграційний вимір механізму з декларації на систему конкретних нормативних та інституційних орієнтирів, що особливо цінно в контексті переговорного процесу щодо членства України в Європейському Союзі.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Іркабаєва О. А. може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю та військових закладів освіти, у науково-дослідних розробках наукових установ, у нормопроєктувальній роботі під час імплементації Закону України «Про Військового омбудсмена» та розбудови інституту генерального інспектора Міністерства оборони, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. У роботі наявні коректні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень; дотримано вимоги законодавства про авторське право. Дисертація Іркабаєва О. А. є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу, необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. У підрозділі 1.2 дисертант ґрунтовно розкриває мету та функції адміністративно-правового механізму контролю, однак система принципів такого механізму не отримала рівнозначно вичерпного опрацювання: принципи згадуються у тексті роботи розосереджено (законність, пропорційність,

безперервність, поєднання гласності з режимом секретності тощо), проте автор не запропонував їх цілісної систематизації та класифікації за визначеними критеріями, як це зроблено щодо функцій і форм контролю. У зв'язку з цим під час захисту здобувачеві варто навести власне бачення системи принципів досліджуваного механізму та критеріїв їх упорядкування.

2. Характеризуючи у підрозділі 1.3 внутрішньовідомчий рівень контролю, дисертант відносить до нього одразу декілька структур — інспекційні підрозділи Міністерства оборони, підрозділи внутрішнього аудиту, запроваджений у 2025 році інститут генерального інспектора, контрольно-ревізійні органи Генерального штабу та Військову службу правопорядку. Водночас питання розмежування компетенції між цими внутрішньовідомчими суб'єктами, критеріїв розподілу контрольних повноважень між ними та запобігання дублюванню перевірочних заходів щодо одних і тих самих військових частин у роботі детально не розкрито, хоча саме від якості такого розмежування безпосередньо залежить як ефективність контролю, так і мінімізація відволікання командного складу від виконання бойових завдань. Прошу здобувача висловити позицію з цього питання під час публічного захисту.

3. Дисертація зосереджена на функціонуванні механізму контролю в умовах воєнного стану, що є цілком виправданим з огляду на обраний період дослідження. Водночас поза увагою автора залишилися темпоральні межі дії обґрунтованих ним трансформованих форм контролю особливого періоду: у роботі не окреслено правовий алгоритм зворотного переходу від форм контролю воєнного часу до моделі мирного часу після припинення чи скасування воєнного стану, включно з відновленням повного обсягу відкритих форм парламентського і громадського контролю та ревізією управлінських рішень, ухвалених у закритому режимі. Окреслення засад такої повоєнної трансформації механізму значно підвищило б прогностичну цінність дослідження.

4. Аналізуючи контроль у сфері оборонних закупівель та використання оборонних ресурсів, дисертант ґрунтовно висвітлює національний складник, однак специфіка контролю за міжнародною військовою допомогою — обліком, зберіганням, розподілом і цільовим використанням озброєння, військової техніки

та коштів, наданих іноземними партнерами, — окремо не розкрита, хоча саме цей сегмент перебуває під особливою увагою як українського суспільства, так і держав-партнерів і міжнародних аудиторських місій. Під час захисту здобувачеві варто пояснити, якою мірою запропонована ним концепція механізму охоплює контроль за міжнародною військовою допомогою.

5. У роботі докладно проаналізовано форми і методи виявлення порушень, однак завершальна ланка контрольного циклу — механізм реалізації результатів контролю — висвітлена менш детально: не розкрито систему юридичних гарантій виконання актів реагування контрольних органів (подань Рахункової палати, актів реагування Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, майбутніх рекомендацій Військового омбудсмана) та юридичну відповідальність посадових осіб органів військового управління за їх ігнорування. Без дієвого санкційного складника навіть найдосконаліша система виявлення порушень ризикує втратити превентивний потенціал. Прошу здобувача окреслити власне бачення шляхів посилення обов'язковості реагування на результати контрольних заходів.

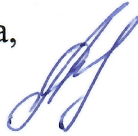
Слід відмітити, що вказані зауваження і побажання є рекомендаційними і в цілому не позначаються на позитивній оцінці дисертації, оскільки спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Висновок. Дисертація Іркабаєва О.А. «Адміністративно-правовий механізм здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України», представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною у визначенні найбільш перспективних напрямів удосконалення адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, за своїм змістом відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (із змінами і доповненнями), наказі МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової

спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор **Іркабаєв Олександр Анатолійович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доцент кафедри галузевого права
та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка,
кандидат юридичних наук, доцент

Олена СОКУРЕНКО

Підпис Олени СОКУРЕНКО засвідчую:

Проректор з науково-педагогічної роботи
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка,
кандидат педагогічних наук, доцент

Олена НІКІТИНА